

„EUROPOS KREDITŲ PERKĖLIMO IR KAUPIMO SISTEMOS (ECTS)
NACIONALINĖS KONCEPCIJOS PARENGIMAS: KREDITŲ HARMONIZAVIMAS IR
MOKYMOSI PASIEKIMAIS GRINDŽIAMŲ STUDIJŲ PROGRAMŲ METODIKOS
KŪRIMAS BEI DIEGIMAS“ (Nr. VP1-2.2-ŠMM-08-V-01-001)

Margarita Teresevičienė

Tatjana Bulajeva

Aurelija Čepienė

Daiva Lepaitė

Vaiva Zuzevičiūtė

KOMPETENCIJŲ PLĖTOTĖS IR VERTINIMO METODIKA

**(SANTRAUKA, 1 - preliminarus, ekspertuotas (2010 10 15 d.)
variantas)**

Vilniaus universitetas

2010

TURINYS

Įvadas

1. Bolonijos procesas: nuo ECTS - Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos - prie vieningos ES aukštojo mokslo erdvės sukūrimo

- 1.1. „Tuning“ projekto rezultatai: aukštojo mokslo struktūrų suderinimas
- 1.2. ECTS fundamentaliosios nuostatos
- 1.3. Kompetencijos sampratos raida ir apibrėžimas „Tuning“ kontekste
- 1.4. Darbo rinkos įtaka studijų programų kaitai
- 1.5. Standartizavimas ir studijų kryptių reglamentai
- 1.6. Modulinės ar dalykinės studijų programos

2. Kompetencijomis ir siekiamais studijų rezultatais grįstų studijų programų kūrimas ir atnaujinimas

- 2.1. Pagrindiniai studijų programos kūrimo žingsniai
- 2.2. Programos aprašo rengimas: programos lygmens kompetencijos ir siekiami rezultatai
- 2.3. Siekiamų studijų rezultatų sąsajos su kompetencijomis
- 2.4. Studijų programos siekiamų studijų rezultatų skaidymas į modulių / dalykų studijų rezultatus
- 2.4. Dėstyimo ir studijų metodai kompetencijų plėtotei
- 2.5. Kreditų suteikimas pagal siekiamus studijų rezultatus
- 2.6. Studento darbo krūvis ir jo skaičiavimas

3. Bendrųjų kompetencijų ugdymas

- 3.1. Bendrųjų kompetencijų vieta studijų programose ir studijų pakopose
- 3.2. Kuo vadovautis sudarant bendrųjų kompetencijų sąrašą konkrečiai studijų programai?
- 3.3. Bendrųjų kompetencijų ugdymo atsakomybės problema
- 3.4. Bendrųjų kompetencijų integravimo į studijų procesą modeliai
- 3.5. Bendrųjų kompetencijų ugdymo sistemos kūrimas aukštojoje mokykloje
- 3.6. Mokymosi strategijos: kaip dėstytojas gali paskatinti bendrųjų kompetencijų ugdymąsi

4. Kompetencijų ir siekiamų studijų rezultatų vertinimas

- 4.1. Vertinimo tipai ir modeliai
- 4.2. Ar studentai ir dėstytojai vertinimą supranta vienodai?
- 4.3. Dalyko vertinimo sistemos kūrimas
- 4.4. Kompetencijų, ugdomų skirtinguose studijų pakopose, vertinimo specifika
- 4.5. Bendrųjų kompetencijų vertinimas
- 4.6. Konkretus bendrųjų kompetencijų vertinimo atvejis

Priedai

- 1a priedas. Aukštojo mokslo studijų pakopų Dublino aprašais
- 1b priedas. Aukštojo mokslo studijų pakopų skiriamieji bruožai
- 2 priedas. B. Bloomo ir kt. tikslų taksonomijos
- 3 priedas. Įvairių studijų metodų charakteristikos
- 4 priedas. Mokymosi strategijos
- 5 Priedas. Mokymosi dienoraštis
6. priedas. Vertinimo metodai
- 7 priedas. Žinių ir supratimo vertinimas, SOLO taksonomija.

IVADAS

Pristatoma „Kompetencijų plėtotės ir vertinimo metodika“ parengta Vilniaus universitetui 2009-2012 metais vykdant nacionalinį projektą „Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos (ECTS) nacionalinės koncepcijos parengimas: kreditų harmonizavimas ir mokymosi pasiekimais grindžiamų studijų programų metodikos kūrimas bei diegimas“ (Nr. VP1-2.2-ŠMM-08-V-01-001). Ji remiasi Bolonijos proceso nuostatomis, Europos švietimo struktūrų suderinimo („Tuning Educational Structures in Europe“) projekto idėjomis ir rezultatais, Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos (ECTS) diegimo gairėmis.

Šios metodikos tikslas – padėti aukštųjų mokyklų dėstytojams suvokti esminius Bolonijos proceso ir ES aukštojo mokslo erdvės kūrimo tikslus, įvaldyti bendrųjų ir dalykinių kompetencijų plėtotės ir vertinimo metodiką, skirtą studijų programų pertvarkai.

Metodikos struktūrą sudaro 4 skyriai ir 5 priedai, kurių medžiaga gali būti naudinga tiek jauniems, tiek patyrusiems dėstytojams ir padėti tobulinti didaktinę kompetenciją.

Pirmajame metodikos skyriuje „Pagrindiniai Bolonijos proceso ir ES aukštojo mokslo erdvės kūrimo tikslai“ apibendrinami Bolonijos proceso dokumentai, aptariami aukštojo mokslo bendros erdvės kūrimo tikslai, charakterizuojama kreditų perkėlimo ir kaupimo sistema (ECTS), jos pagrindiniai bruožai. Aptariama kompetencijos sąvokos raida ir šiuolaikinė samprata.

Antrame metodikos skyriuje „Kompetencijomis ir siekiamais studijų rezultatais grįstų studijų programų kūrimas ir atnaujinimas“ aptariami darbo rinkos ir aukštųjų mokyklų santykiai, lauko tyrimų reikšmė ir socialinė partnerystė. Aukštajame moksle didėja standartizavimo reikšmė, įgalinanti universitetus siekti studijų programų darnos nacionalinėje ir tarptautinėje erdvėje, bet tuo pačiu išlaikyti autonomiją ir diegti naujoves. Akcentuojama moduliinių programų kūrimo perspektyvos ir pavojai, konkretizuojama kompetencijų ir siekiamų studijų rezultatų sąsajos ir skirtumai, jų santykis studijų programoje, moduluose ar studijų dalykuose. Aptariamas studento darbo krūvis ir jo optimizavimas bei skaičiavimas.

Trečiajame metodikos skyriuje „Bendrųjų kompetencijų ugdymas“ dėmesys sutelkiamas ties bendrosiomis kompetencijomis ir jų plėtote studijų procese, suinteresuotų šalių (universiteto administracijos, studentų, dėstytojų, studijų programos komiteto ir darbdavių) atsakomybės už bendrųjų kompetencijų ugdymą/si ir tai užtikrinančiomis pagrindinėmis didaktinėmis prielaidomis. Pateikiami šeši bendrųjų kompetencijų ugdymo modeliai. Aptariamos mokymosi strategijos, svarbios ugdant studentų vieną svarbiausių bendrųjų (sisteminių) kompetencijų.

Ketvirtas skyrius „Kompetencijų ir siekiamų studijų rezultatų vertinimas“ atskleidžia kompetencijų ir siekiamų studijų rezultatų vertinimo specifiką. Jame pristatomos bendrosios vertinimo tendencijos aukštosiose mokyklose ir naudojami metodai, jų įvairovė, vertinimo priemonių kūrimo specifika, siekiant objektyviai įvertinti siekiamus studijų rezultatus ir programos lygmens dalykines ir bendrąsias kompetencijas.

Čia pateikiamoje santraukoje metodikos skyriai yra sutrumpinti, kai kurie poskyriai visai išimti, priedai nepridėti. Pateikiama tik esminė informacija, todėl metodikos neilustruojame programų ir dalykų rengimo bei metodų (mokymo, vertinimo) taikymo pavyzdžiais. Tačiau visas turinys padės skaitytojui susidaryti išsamesnę metodikos vaizdą.

1. Bolonijos procesas: nuo ECTS - Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos - prie vieningos ES aukštojo mokslo erdvės sukūrimo

Šiame skyriuje aptariami pagrindiniai Bolonijos proceso, „Tuning“ projekto darbai kuriant vieningą Europos aukštojo mokslo erdvę. Ypatingas dėmesys skiriamas Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemai – ECTS bei kompetencijos sampratai. Pateikiama kompetencijos sąvoka suprantama subjektyviuoju ir objektyviuoju požiūriais. „Tuning“ projekte bei šioje metodikoje kompetencijų sąvoka taikoma vadovaujantis visaapimančiu požiūriu, kai į žmogaus gebėjimus žvelgiama kaip į dinamišką savybių derinį, leidžiantį kompetentingai atlikti veiklą arba kaip į galutinį švietimo proceso rezultato dalį. Aptariami aukštojo mokslo studijų programų rengimo procesai ir modulinių studijų programų bruožai.

„Tuning“ projekto rekomenduojama kompetencijos apibrėžtis. „Tuning“ projekte bei šioje metodikoje kompetencijų (angl. competences) sąvoka taikoma vadovaujantis visaapimančiu požiūriu, kai į žmogaus gebėjimus žvelgiama kaip į dinamišką savybių derinį, leidžiantį kompetentingai atlikti veiklą arba kaip į galutinį švietimo proceso rezultato dalį.

Universitetinio ir neuniversitetinio ugdymo srityse ugdomų ir plėtojamų kompetencijų svarbiausi komponentai:

- *žinotinis ir supratimas* (teorinės tam tikros disciplinos žinios, sugebėjimas žinoti ir suprasti).
- *žinotinis kaip elgtis* (praktinis turimų žinių taikymas tam tikrose situacijose).
- *žinotinis kaip būti* (vertybės, nuostatos, kaip integralus elementas suvokiant (su)gyvenimo su kitais socialinį kontekstą).

Šiame „Tuning“ projekto kontekste kompetencija arba kompetencijų grupė, viena vertus, reiškia, kad individo įgyjamų kompetencijų visumoje atsispindi studijų rezultatai – įgytos žinios, gebėjimai jas taikyti, kuriuos studijoms pasibaigus jis geba pademonstruoti, o ugdytojas gali matyti, stebėti ir įvertinti. Kita vertus, žmonės negali būti idealiai ir absoliučiai įvaldę visas kompetencijas. Skirtingų žmonių turimas ir demonstruojamas kompetencijų lygis gali skirtis. Tai reiškia, kad jas galima toliau lavinti ir tobulinti.

Kompetencijų vieta studijų programų kūrime. Vykstant Europos aukštojo mokslo pertvarkai ir didėjant rinkos reikalavimams, keliamiems profesiniam rengimui, vyksta studijų programų pertvarka, keičiasi jų rengimo akcentai ir logika, keičiasi požiūris į svarbiausią studijų programos kategoriją - studijų / ugdymo tikslą. Ilgą laiką *klasikinis, į dalyką*

orientuotas turinys, vyraujantis daugelyje universitetinių studijų programų, buvo laikomas vertybe ir tikslu. Todėl tokį studijų procesą planuojantys dėstytojai dažnai ugdymo tikslus suformuluoja iš dalyko programos turinio, o ne priešingai. Į *visuomenės, rinkos ar individo poreikius orientuotos studijos* programos - tai *kompetencijomis* (ne studijų turiniu) *grįstos* studijų programos. Jos rengiamos „atvirkštine“ logika.

Pirmiausia aiškinamasi, kokie yra sudėtingos, daugiaplotmės, nuolat tobulėjančios ir sudėtingėjančios profesinės veiklos reikalavimai asmeniui, planuojančiam profesinę karjerą. Stengiamasi atsižvelgti ne tik į šiuolaikinius reikalavimus, bet ir prognozuoti, kaip jie keisis ateityje. Šie darbdavių, kurie užtikrina stabilų profesijos gyvavimą, reikalavimai, ir darbdavių bei mokslininkų, užtikrinančių profesijos raidą, vykdomi taikomieji ir fundamentalieji tyrimai, padeda šiuos reikalavimus tikslinti. Jie ir yra šiuolaikinių studijų programos planavimo atskaitos taškas. Reikalavimų pagrindu formuluojami studijų tikslai, kurie turi būti siejami su siekiamais studijų rezultatais (siekiamomis ugdyti žiniomis, kompetencijomis). tada parenkamas studijų turinys ir numatoma jo įgyvendinimo metodika / didaktika, t. y. parenkami metodai siekiamiems studijų rezultatams pasiekti, padedantys studentui tapti kompetentingu specialistu, gebančiu sėkmingai funkcionuoti numatytoje profesinėje srityje. Studijų procesui pasibaigus, pasiekti studijų rezultatai (įgytos žinios, kompetencijos ir net pažiūros) yra vertinami nustatant tikslų ir rezultatų sutapimo laipsnį. Būtent tokios logikos studijų proceso planavimo, organizavimo ir vertinimo metodologijos skatinamos laikytis visos Bolonijos procese dalyvaujančios valstybės, siekiančios jungtis į vieningą Europos švietimo erdvę ir kurti studijų programas, kurių pagrindinis dėmesys būtų skiriamas dviejų kompetencijų grupių (bendrųjų ir dalykinių) ugdymui .

Darbo rinkos įtaka studijų programų kaitai. Aukštosios mokyklos specialistus rengia darbo rinkai, todėl sąsajos su darbo pasauliu profesinio lauko srityje yra neišvengiamos. Sąsajos reiškiasi įvairiomis formomis. Darbdaviai įtraukiami į studijų programų rengimo komitetus, kviečiami į baigiamųjų darbų gynimo komisijas, studentai atlieka praktiką įmonėse, kur vykdo tyrimus ir rengia projektus. Rengiant naujas ir atnaujinant esamas studijų programas socialinių partnerių, profesinio lauko žinovų patirtis - labai svarbi apibrėžiant programos lygmens kompetencijas, siekiamus studijų rezultatus ir optimizuojant mokymosi bei vertinimo procesą.

Programai pagrįsti taip pat reikia atlikti profesinio lauko ir/arba studijų programų atitikimo rinkos poreikiams tyrimus, įrodant reikalingumą rengti specialistus, kurie studijų metu įgys rinkai, konkrečioms profesinėms veikloms reikalingas kompetencijas.

Studijų programų kaitą taip pat gali įtakoti Lietuvos ir Europos Sąjungos strateginiai dokumentai (profesinės veiklos sričių strategijos, plėtros programos, tarptautinės direktyvos ir susitarimai, kiti normatyviniai dokumentai, reglamentuojantys studijas ir apibrėžiantys absolvento kvalifikacijos įgijimą). Dokumentų nagrinėjimas naudingas ne tik programos paskirties konkretizavimui, bet ir platesniam, perspektyviam jos reikalingumo pagrindimui.

Bolonijos proceso raida rodo, kad ES aukštojo mokslo bendros erdvės kūrėjai skiria nemažą dėmesį bendrų sąlyčio taškų paieškai studijų sistemoms harmonizuoti.

Tam tikro lygio reglamentavimas reikalingas, nes tai padeda aukštojo mokslo institucijoms konkretinti savo viziją, studijų programų sudarytojams ir studijų priemonių autoriams laikytis keliamų reikalavimų, tai pirminio ir tęstinio mokymo(si) bei rengimo šaltinis; studijų rezultatų vertinimo ir įsivertinimo prielaida; švietimo stebėsenos, švietimo kokybės laidavimo pagrindas; ugdymo mokslinių tyrimų kokybės tobulinimo sąlyga.

Reglamentavimas padeda išlaikyti darną nacionalinėje ir tarptautinėje aukštojo mokslo erdvėje, rengti studijų programas, atitinkančias bendrus Bolonijos proceso susitarimus, ir tuo pačiu leidžia aukštosioms mokykloms išlaikyti autonomiją ir diegti naujoves.

Kvalifikacijų reglamentavimas lygiais pateikiamas keliuose ES dokumentuose (žr. 1 pav. 16 psl). Tai *Europos kvalifikacijų sąranga (EQF)*¹, *Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašai*² ir *Dublino aprašai (Dublin Descriptors, 2004)*³.

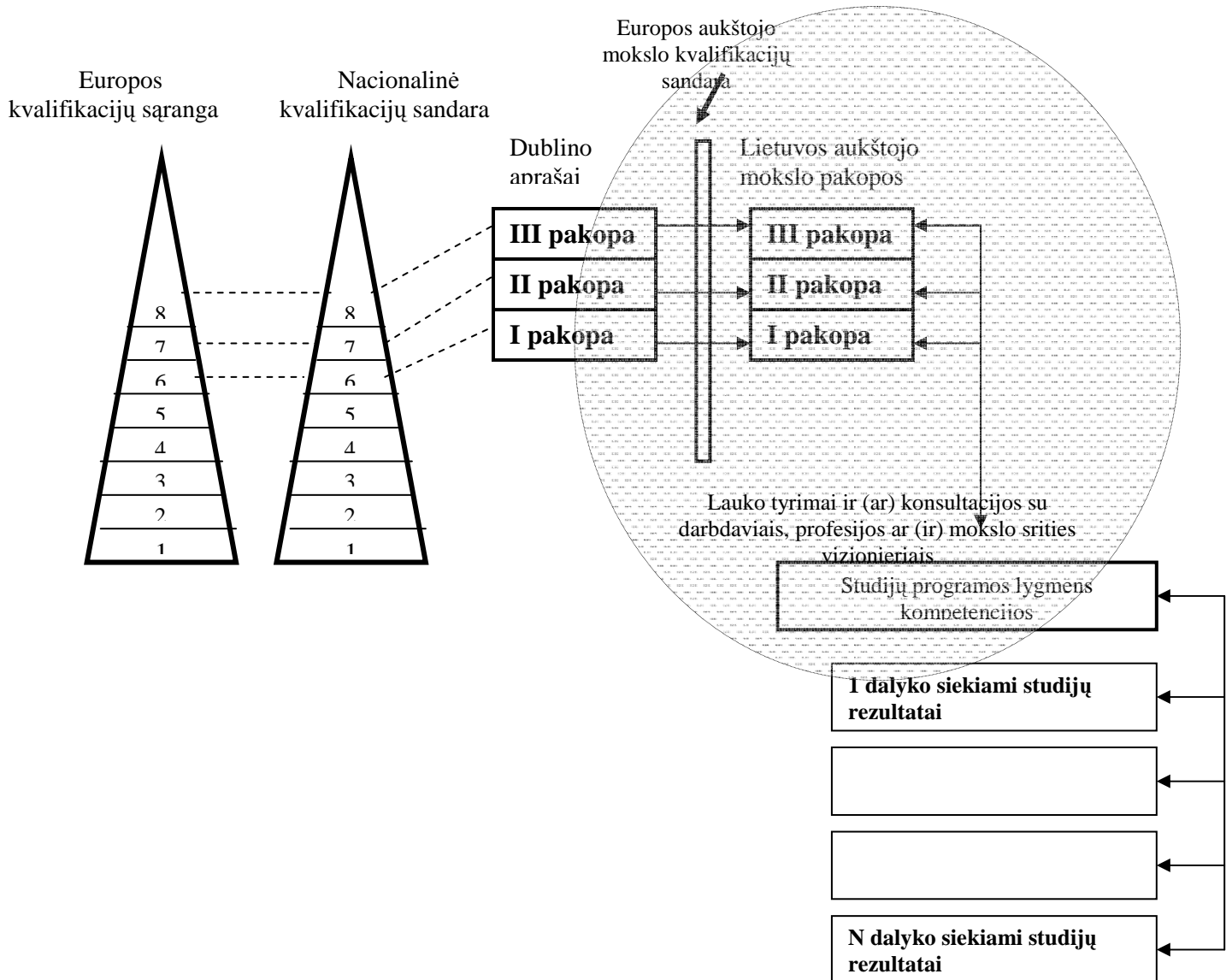
Skirtingų studijų pakopų (I-oji pakopa - profesijos bakalauro, bakalauro, II- oji pakopa magistro, III –ioji daktaro) kompetencijos/siekiami studijų rezultatai yra susieti su Europos ir Lietuvos kvalifikacijų sąrangos lygmenimis, sutartais aprašais ir sutartomis kreditų ribomis.

Sutarti aprašai, žinomi kaip *Dublino aprašai* rodo hierarchines sąsajas tarp įgyjamų bakalauro, magistro, daktaro kvalifikacinių laipsnių ir šiose pakopose plėtojamų kompetencijų. Dublino aprašai bus ypač naudingi dėstytojams, kurie dėsto tos pačios srities dalykus tą patį pavadinimą turinčiose studijų programose, skirtinguose (bakalauro, magistro, daktaro) studijų pakopose, nes akivaizdu, kad skirtingose pakopose ugdomos kompetencijos turi skirtis. *Dublino aprašai* padeda šiuos skirtumus išryškinti.

¹ Europos aukštojo mokslo kvalifikacijų sąranga: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050218_QF_EHEA.pdf

² Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašas: www.lrvk.lt/bylos/Teises_aktai/2010/05/15258

³ Dublino aprašai pateikiami šios metodikos 1a ir 1b prieduose.

1 pav. Studijų programos vieta aukštojo mokslo reglamentavimo kontekste

Aukštojo mokslo tam tikras harmonizavimas taip pat vyksta per Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos (ECTS), kuri padeda kurti ir aprašyti vykdomas studijų programas, bei suteikti aukštojo mokslo kvalifikacinius laipsnius, taikymą. ECTS lengvina profesinių kvalifikacijų pripažinimą skirtingose Europos šalyse, vadinasi, prisideda prie mobilumo skatinimo; yra siejama su siekiamais studijų programos rezultatais, todėl programos tampa skaidresnės. Be to ECTS pritaikoma įvairių tipų institucijose, skirtingose

pakopose, nepriklauso nuo besimokančiojo statuso, studijų formų (nuolatinių, išstestinių studijų) ar mokymosi veiklos aplinkos (formali, neformali, savaiminė)⁴.

Reglamentavimas reiškiasi sutartose ECTS kreditų ribose:

- Formalioje studijų programoje aukštojoje mokykloje 60 ECTS⁵ skiriama vienerių metų studijoms.
- Pirmosios pakopos kvalifikacijai įgyti paprastai skiriama 180-240 ECTS kreditų.
- Antrosios pakopos apimtis - 90-120 ECTS.

Priklausomai nuo studijų programos ir siekiamų studijų rezultatų, kreditai visada apibrėžiami tuo lygmeniu, kuriame jie suteikiami. Tik tie kreditai, kurie yra tinkamo lygmens (studijų pakopos), gali būti kaupiami siekiant konkrečios kvalifikacijos⁶.

Studijų kryptių aprašai. Nacionaliniame lygmenyje prie studijų tam tikro reglamentavimo prisideda *studijų kryptių (iki 2010 – reglamentai; 2010 metais pradėti rengti studijų kryptių aprašai)* - tai normatyviniai dokumentai, apibrėžiantys aukštosios mokyklos absolvento žinias ir gebėjimus bei svarbiausius studijų turinio elementus. Profesinio rengimo standartai aprašo kvalifikacijų įgijimą iki aukštojo mokslo (žemesnių kvalifikacijos lygmenų), o studijų kryptių aprašai (iki 2010 – reglamentai) reglamentuoja aukštojo mokslo pirmosios pakopos studijų turinį (universitetuose – bakalauro, kolegijose – profesinio bakalauro). Aprašais (iki 2010 m. Reglamentais) siekiama:

- padėti aukštosioms mokykloms rengti studijų programas;
- prisidėti prie atitinkamos profesijos įtvirtinimo;
- informuoti studentus ir darbdavius apie įgyjamas kompetencijas;
- susieti studijas su darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo sistema;
- padėti išorinėms institucijoms ar ekspertams vertinti studijų programas.

Taigi, kiekviena studijų programa pirmiausia remiasi studijų krypties aprašu (iki 2010 – reglamentu), kuris apibrėžia pagrindines sritis, kurias studijų programa turi atliepti. Reikia pažymėti, kad Lietuvoje dar tik rengiami visų studijų kryptių aprašai.

1.6. Modulinės ar dalykinės studijų programos?

Studijų programos sandara gali būti dalykinė ar modulinė. Dalykinės studijų programos atveju, kiekvienam studijų dalykui yra skiriamas skirtingas kreditų skaičius, tačiau semestro

⁴ ECTS naudotojo vadovas: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_lt.pdf

⁵ Toliau, atsižvelgiant į pereinamojo laikotarpio keliamus neaiškumus, sinonimiškai vartojama: naujasis nacionalinis kreditas (27-30 studento darbo valandų)/ECTS; senasis nacionalinis kreditas (40 studento darbo valandų)

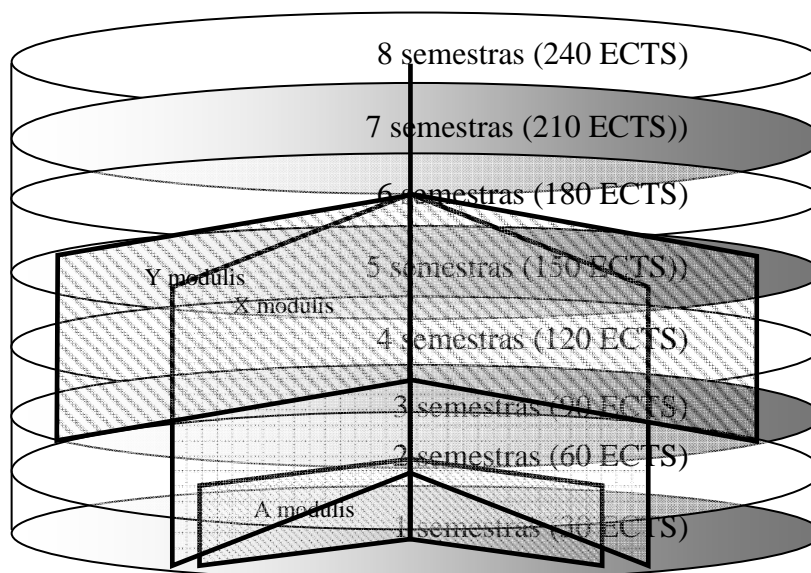
⁶ Ten pat

kreditų skaičius lieka pastovus ir fiksuotas – 30 kreditų (kai taikomas ECTS nustatytas kredito dydis). Tuo tarpu modulinėje sistemoje, studijų programa skaidoma į modulius, kur kreditų skaičius yra standartinis ir kartotinis, pavyzdžiui 10 kreditų.

Modulis – iš kelių turinio požiūriu susijusių dalykų sudaryta studijų programos dalis, turinti apibrėžtą tikslą ir orientuota į tam tikrus studento gebėjimus.

Modulinių studijų programų ypatumai. Studijų programa pagal „Tuning“ yra orientuota į siekiamus studijų rezultatus ir besimokantįjį. Siekiama, kad studijų metu studentui būtinos įsisavinti žinios ir gebėjimai bei tam tikros pažiūros (tai yra, kompetencijos) nulemtų studijų programos turinį. Tokioje studijų programoje visi studijų dalykai, nepriklausomai ar programa yra modulinė ar turi studijų pagrindų, krypties, pasirenkamuosius, taip pat papildomus dalykus ir studijų proceso komponentai (studijų metodai, vertinimas) yra tarpusavyje glaudžiai susiję. Pagrindinę idėją galima atspindėti „sluoksninio torto“ principu⁷ (žr.2 pav.).

Pagrindinis modulinės studijų programos ypatumas yra tas, kad programa dažniausiai yra skaidoma į vienodo dydžio modulius, turinčius ta pačią apimtį, išreikštą ECTS kreditais. Rekomenduotinas skaičius (pvz., 5, 10), iš kurio dalijasi 60 ECTS kreditų (lygus vienerių metų studijoms) skaičius. Kiti moduliai gali būti kuriami kartojamumo principu.

2 pav. Moduliai pirmosios pakopos studijų programos struktūroje⁸

Pavyzdžiui, nustatytas mažiausias modulio dydis yra 10 ECTS kreditų (tai atitiktų 6,6 nacionalinio kredito, kai 1 kr. – 40 studento darbo val.), tai reiškia, kad šiuos kreditus, įgytus

⁷ „Tuning“ Europos švietimo struktūrų suderinimas. (2006). ŠMPF.

⁸ TUNING, Europos švietimo struktūrų suderinimas. Universitetų indėlis į Bolonijos procesą (2009). TUNING projektas, Vilniaus universitetas; žr. psl.14).

svetur, perkeliant į Lietuvoje nacionalinę kreditų apskaitos sistemą (ji galios iki 2011 metų) galima būtų integruoti į šiuo metu vykdomus 3 ir 4 senųjų nacionalinių kreditų apimties kursus, ar į 2 kursus po 2 kreditus ir vieną 1,5 kredito dydžio kursą, ar kaip kitaip. Optimalus modulio dydis svyruotų nuo 10 iki 20 ECTS arba naujųjų nacionalinių kreditų (kai 1 kreditas – 27 - 30 studento darbo valandų per savaitę) (2 pav, y modulis). Individualizuojant studijas vieno modulio pakeitimas kitu - labai lengvas, vietoje vieno 20 kreditų modulio galima klausyti du modulius po 10 naujųjų nacionalinių kreditų. Palengvėja kreditų, įgytų mobilumo studijų metu, perkėlimas.

Paveiksle pateikiamas modelis rodo integralų programos vientisumą, jame matome, kaip užtikrinama laipsniška pažanga, siekiant kompetencijomis išreikštų siekiamų studijų rezultatų. Kiekvienas studijuojamas modulis yra svarbus studijų programos tikslams pasiekti. Programa skirstoma į akademinį metų ciklus ir semestrus, kaip įprasta, tačiau yra lanksti. Studentas gali specializuotis ir gilintis į tam tikrą programos dalį arba pasirinkti du studijų modulius vertikaliai, jei jo žinios atitinka keliamus pradinis reikalavimus. Atskiros studijų modulių dalys gali būti pripažįstamos ir įskaitomos, remiantis studento pasiekimais kitose, ne akademinėse mokymosi aplinkose. Toks programos lankstumas ypač svarbus mokymosi visą gyvenimą kontekste, jis atliepia visuomenės, jaunimo mobilumo, pilietiškumo ir įsidarbinimo poreikius. Pereinant prie modulinių programų neišvengiamas giminingų dalykų sujungimas. Čia būtina studijų komiteto, dėstytojų komandos diskusija ir bendradarbiavimas apibrėžiant modulyje siekiamus studijų rezultatus, nustatant studento darbo krūvį, parenkant studijų turinį.

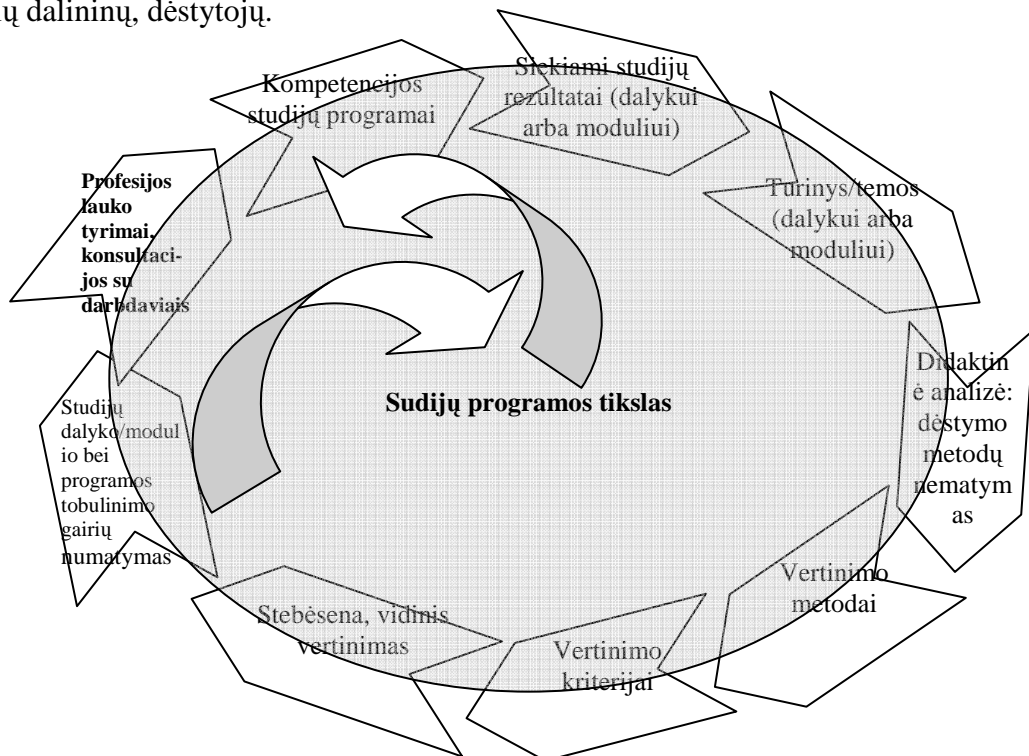
2. Kompetencijomis ir siekiamais studijų rezultatais grįstų studijų programų kūrimas ir atnaujinimas

Gerai paremta studijų programa pasižymi šiais bruožais:

- Gerai subalansuota: studijų dalykai programoje turi skirtingą apimtį kreditais;
- Pilna, bet neperkrauta: studijų turinys studentams pateikiamas optimaliai, įvertinant jų galimybes laiko ir mokymosi krūvio atžvilgiu;
- Skatinanti augti: skatinanti studentus ugdytis ir augti, nes pradedama nuo privalomų ir struktūruotų studijų, palaipsniui plėtojant kompetencijas ir didinant pasirinkimų galimybes;
- Orientuota į studijuojantįjį: studijų programa nėra rinkinys universiteto siūlomų paskaitų, seminarų, laboratorinių darbų, studento pasiektų studijų rezultatų visuma;
- Dėmesys mokymuisi: mokymosi ir vertinimo metodai parenkami skatinti mokymasi ir

2.1. Pagrindiniai studijų programos kūrimo žingsniai

Studijų programos kūrimas – sudėtingas ir cikliškas procesas. Jis pradedamas ne nuo to, **ką** norime pasakyti studentams, bet nuo to, ką jiems **reikia** pasakyti, atsižvelgiant į šiandienos pasaulio ir profesijos poreikį bei į lūkesčius, formuluojamus tam tikros profesijos atstovui (profesionalui)⁹. Todėl **pirmasis žingsnis** – tai profesijos lauko tyrimai ir konsultacijos su darbdaviais (žr. 3 pav.) Socialinė partnerystė su darbdaviais ir profesinio lauko tyrimai ne tik sukuria sąlygas labiau atitinkančių darbo rinkos poreikius, paklausių, programų sukūrimui, jų įgyvendinimui, bet ir prisideda prie sėkmingo absolventų įsidarbinamumo. **Antras žingsnis** – studijų programoje planuojamo rengti specialisto kompetencijų aprašo parengimas. **Trečias žingsnis** – formuluojami dalykų (ar modulių, jei studijų programa modulinė) siekiami studijų rezultatai. **Ketvirtas žingsnis** – dalykų, jų turinio tematikos, reikalingos numatytiems studijų rezultatams pasiekti, parinkimas. **Penktas žingsnis** – didaktinės sistemos kūrimas, dėstymo /mokymosi metodų studijų procesui organizuoti parinkimas. **Šeštas ir septintas** – vertinimo sistemos susikūrimas numatant vertinimo procedūras, metodus ir kriterijus. **Aštuntas žingsnis** – studijų programos įgyvendinimo stebėseną ir vidinį vertinimą, grįžtamojo ryšio gavimą iš programos dalyvių, socialinių dalinių, dėstytojų.

3 pav. Studijų programos kūrimo logika

(modifikuota pagal Bowe, Fitzmaurice (2005))

⁹ Bowe B., Fitzmaurice M. (2005) Guide to Writing Learning Outcomes. Dublin Institute of Technology.

Paskutinis (**devintas**) žingsnis, užbaigiantis ciklą, - programos (studijų dalykų ar modulių tobulinimo gairės. Jis gali atsirasti vėliau, pabaigus studijų programą, kada galima reflektuoti visus studijų programos įgyvendinimo etapus, nustatyti jos stipriausias ir silpnąsias pusias bei problemas, kad jų pagrindų planuojant naują studijų programos įgyvendinimo ciklą būtų galima atlikti reikalingas korekcijas. Iš kitos pusės, kaip ir demonstruojama 3 pav., šis žingsnis gali būti ir studijų programos atnaujinimo pradžia.

2.2. Programos aprašo rengimas: programos lygmens kompetencijos ir siekiami studijų rezultatai

Rengiant ar tobulinant studijų programas svarbu jas susieti su profesijos aprašu ar studijų krypties aprašu. Studijuojama tam, kad būtų įgyjamos dokumentuose apibūdintos kompetencijos. Jos gali būti tiesiog perkeliamos iš esamų, patvirtintų dokumentų. Kompetencijos yra svarbiausias orientyras, ką būsimoji specialistas turi pasiekti, ko reikia, kad jo kvalifikacija būtų pripažinta. Jeigu tokių dokumentų nėra, tuomet pasitelkiami profesinio lauko ir/ar darbo rinkos tyrimai, derinant su Lietuvos kvalifikacijų sandaroje aprašytais kvalifikaciniais reikalavimais atitinkamos pakopos studijų programoms¹⁰

Rengiant naujos **studijų programos aprašą** (angl. *study programme profile*) būtina apibūdinti kompetencijas, kurių siekti bus sudarytos sąlygos ir suformuluoti siekiamus studijų rezultatus. Svarbu pasiaiškinti kuo jie skiriasi. Siekiami studijų programos rezultatai yra neatsiejami nuo kompetencijų, jie yra laipteliai link to, kas reikalinga sėkmingai asmens profesinei veiklai. Siekiamų studijų rezultatų formuluotės aukštajame moksle gali būti naudojamos studijų programos aprašui sukurti, modulio (ar studijų dalyko) apibudinimui bei vertinimo kriterijų nustatymui. Siekiami studijų rezultatai (angl. *Learning outcomes*) - tai „Tuning“ projekte sutartas būdas išreikšti studijų programos ar studijų dalyko tikslus (rezultatas – tai įgyvendintas tikslas). Jie keičia studijų akcentus. Dėmesio centre – studentų mokymosi, studijavimo, ne dėstytojų veikla. Į studentus orientuota studijų programa, kurioje akcentuojami jų siekiami studijų rezultatai turi daug privalumų:

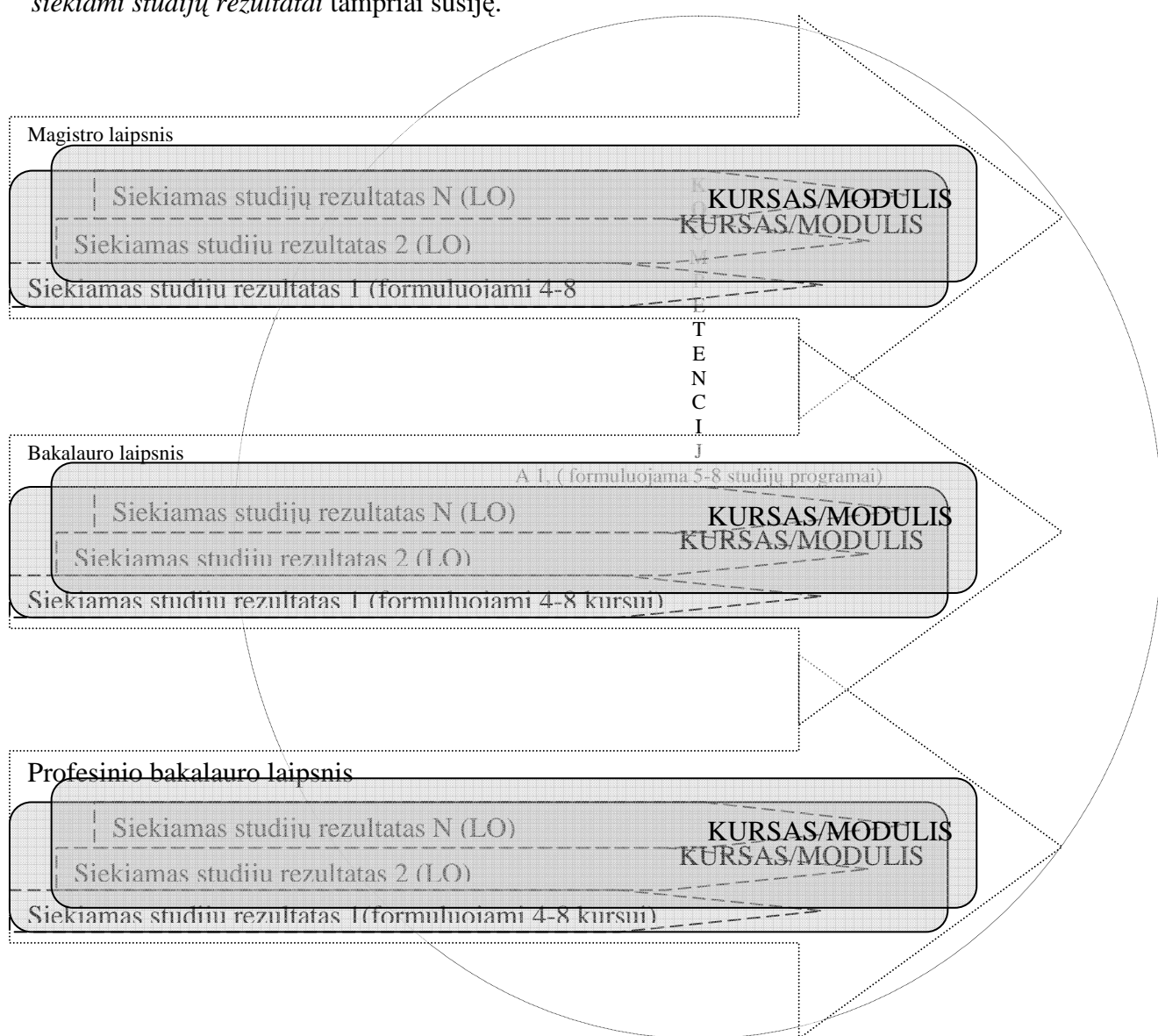
- geresnis darbo rinkos poreikių ir studijų programos suderinamumas;
- palengvina kvalifikacijų perkėlimą ir naudojimą tarptautiniu mastu;
- palengvina neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimą ir pripažinimą.

Tačiau suformuluoti siekiami studijų rezultatai neperleidžia taip pat reiškia atsakomybės pasidalijimą. Aukštoji mokykla ir dėstytojai rūpinasi ištekliais, aplinka, pagalba studentui,

¹⁰ Lietuvos kvalifikacijų sandaros aprašas www.lrvk.lt/bylos/Teises_aktai/2010/05/15258

kuris rūpinasi kaip efektyviau pasinaudoti teikiamomis mokymo(si) galimybėmis, ištekliais, aplinka. Siekiami studijų rezultatai palengvina studijuojančiojo pažangos matavimą ir vertinimą. Formuluojamiems studijų rezultatams nustatomi minimalūs reikalavimai, sudarantys sąlygas kiekvienam sėkmingai studijuojančiam studentui, siekiamus rezultatus realiai pasiekti. Jeigu studijų pabaigoje studentas nepajėgia pasiekti reikalaujamo lygmens, vieno ar daugiau programos siekiamų studijų rezultatų, tuomet jis negali tos programos baigti.

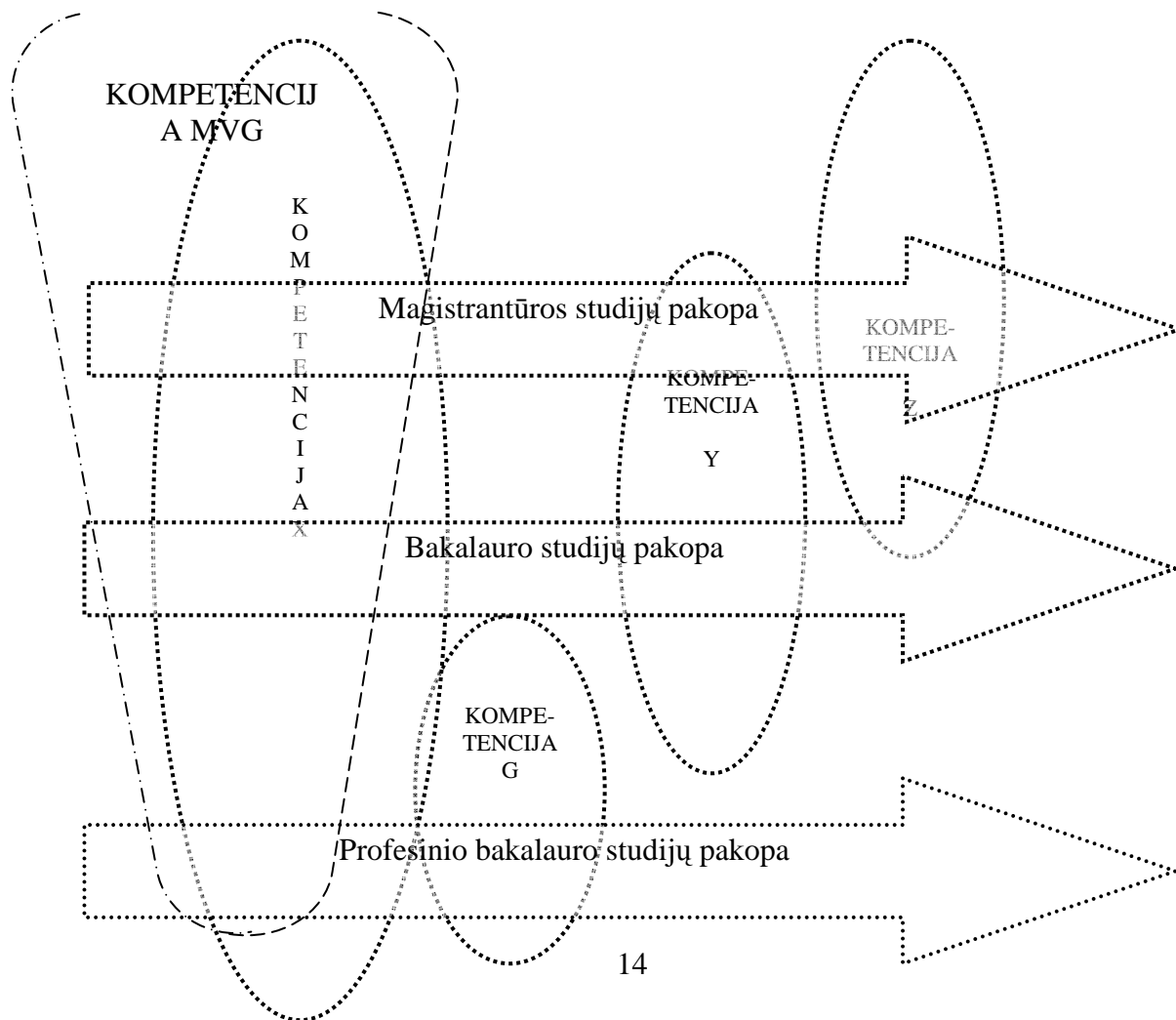
Siekiamų studijų rezultatų sąsajos su kompetencijomis. Pagal sutartą „Tuning“ projekto apibrėžimą, kompetencija yra žmogaus savybė, tuo tarpu siekiami studijų rezultatai yra nustatomi institucijos, t. y juos formuoja dėstytojai. Todėl šiuo požiūriu *kompetencijos* ir *siekiami studijų rezultatai* tarpiai susiję.

4 pav. Siekiamų studijų rezultatų ir kompetencijos sąryšis studijų pakopose

Kompetencijos sąvoka žymi asmens savybę, o siekiami studijų rezultatai nusako, ko studijų programoje ar net jos dalykuose bus mokomasi, ką siekiama išmokti daryti, kokias pažiūras (pvz., į savo veiklą) plėtoti. Siekiami studijų rezultatai parodo kompetencijos lygį, tai yra, keliuose dalykuose ar moduliuose formuluoti siekiami studijų rezultatai dažniausiai tik prisideda prie kompetencijos plėtotės. Iš tikrųjų, visoje studijų programoje vienoje pakopoje (pvz., bakalauro) suformuluoti (ir pasiekti) studijų rezultatai negarantuoja, kad tam tikra kompetencija bus galutinai išplėtotą. Pilnai kompetencijos plėtotei gali reikėti studijuoti antroje pakopoje (magistrantūroje). Tam tikros kompetencijos plėtotei gali reikėti studijuoti ir trečioje pakopoje, ir taip pat gali būti, kad dažnu atveju kompetencija bus ir toliau plėtojama, mokantis visą gyvenimą (kaip demonstruojama 5 pav., kompetencija MVG). Galimas siekiamų studijų rezultatų ir kompetencijos sąryšis studijų pakopose pateikiamas 4 paveiksle.

Tuo remiantis galima teigti, kad kompetencija gali būti plėtojama ne viename studijų dalyke, ne vienerius metus, ne vienoje studijų pakopoje, o keliose studijų pakopose – profesinio bakalauro, bakalauro, magistro, daktaro, mokantis visą gyvenimą. Norime pažymėti, kad kartais šios sąvokos (*kompetencijos* ir *siekiami studijų rezultatai*) vartojamos sinonimiškai tik todėl kad jos taip tampriai susijusios: siekiami studijų rezultatai yra skaitlingi laipteliai asmeniui ugdantis ar plėtojantis kompetenciją.

5 pav. Kompetencijų ir siekiamų studijų rezultatų ugdymas skirtingose studijų pakopose

Kompetencijų ir siekiamų studijų rezultatų sąryšio sudėtingumas priklauso ir nuo kompetencijos ugdymo trukmės, jos lengvumo/sudėtingumo (žr. 5 pav).

Vienos kompetencijos gali būti pakankamai išplėtos jau pirmaisiais studijų aukštojoje mokykloje metais, kitos gali būti plėtojamos visuose aukštojo mokslo studijų pakopose, taip pat doktorantūros studijose. Be to kai kurios kompetencijos atsinešamos į aukštąją mokyklą, o kitos pradedamos ugdyti tik antroje studijų pakopoje.

Laikantis „Tuning“ požiūrio, siejami studijų rezultatai apibrėžiami keturiais lygiais: dalyko ar modulio, profesinio bakalauro, bakalauro ir magistro studijų pakopose. Pažymėtina, kad trečiojoje studijų pakopoje, doktorantūroje, rengiant tyrėjus, mokslo daktarus siejami rezultatai taip pat turėtų būti formuluojami.

2.4. Studijų turinio pagrindimas

Studijų programos lygmens siejami studijų rezultatai yra stambūs, ir pagal juos neįmanoma tiksliai nusakyti, ką konkrečiai turi žinoti ar gebėti atlikti studentas, todėl norint tiksliau apibrėžti modulių/ studijų dalykų turinį būtina smulkinti studijų programos lygmens rezultatus ir taip pagrįsti jems reikalingą turinį.

Jeigu mes studijų programą išivaizduotume kaip struktūruotą lentelę, sąsajas tarp studijų dalykų ir studijų rezultatų galima būtų parodyti jų susikirtimo taškuose. 1 lentelėje pateikiamas fragmentinis studijų programos lygmens kompetencijų ir programos dalykų matricos pavyzdys.

1 lentelė. Studijų programos kompetencijų matrica

Studijų programa.....					
Studijų dalykai Studijų programos lygmens kompetencijos/siekiami studijų rezultatai	1-as modulis /studijų dalykas	2-as modulis /studijų dalykas	3-ias modulis /studijų dalykas	N modulis /studijų dalykas
1-a kompetencija/ siekiamas studijų rezultatas	X	X	X		
2-a kompetencija/ siekiamas studijų rezultatas		X	X		
3-ia kompetencija/ siekiamas studijų rezultatas	X				X
4-ta kompetencija/ siekiamas studijų rezultatas			X		X
.....					
N – kompetencija/ siekiamas studijų rezultatas			X		X

“Tuning” projekto rekomenduojama studijų programos (kūrimo ar pertvarkos) logika yra tokia, kad nuo programos lygmens einama į žemesnius modulio ar dalyko lygmenis, kuomet vyksta formuluojamų siekiamų studijų rezultatų konkretinimas ir detalizavimas. Kitaip tariant rezultatų skaidymas yra studijų proceso planavimo (struktūravimo į modulius/dalykus, temas, mokymo epizodus) uždavinys, taip pat pasiekimų vertinimo prielaida. Todėl tik nustačius visą programos rezultatų struktūrą, atsiranda reali galimybė kalbėti apie dalykus ir modulius. Atnaujinant studijų programas, programos lygmens rezultatų skaidymas leidžia optimizuoti struktūrą, apjungiant skirtingus dalykus į modulius, jiems suteikiant reikalingą kreditų skaičių.

Tikslesniam modulio (ar studijų dalyko) turinio parinkimui ir apibrėžimui, programos lygmenyje suformuluoti studijų rezultatai yra tikslinami ir skaidomi į smulkesnius elementus, rodančius, į kokių dalykinių ir bendrųjų kompetencijų ugdymą(si) bus programoje orientuojamasi.

2.5. Dėstytojo ir studento veiklos metodai kompetencijų plėtotei

Šalia tradiciškai organizuojamo studijų proceso, kuriam būdinga paskaitos, seminarai, laboratoriniai darbai, atsirado probleminės studijos, projektiniai darbai, nuotolinės studijos, e.mokymasis, atvirieji studijų išteklių, mišrios studijos, virtualus mobilumas.

Trumpai aptarsime metodų klasifikavimą. Galima išskirti dvi metodų grupes: teikiamieji (informacija yra teikiama besimokantiesiems), akcentuojama ne tai, ką besimokantysis daro su informacija (ją analizuoja, sistemina, ar net jos nepriima, nes tuo metu mąsto apie kitus dalykus), ir aktyvaus darbo, kai informacija yra iš karto derinama su užduotimi, reikalaujančia aktyvaus studento darbo: atsakyti į klausimus, suformuluoti klausimus, pasirengti su informacija supažindinti bendramokslis ir panašiai. Jais studentas aktyviai įtraukiamas į diskusijas, svarstymus, dalijimąsi patirtimi.

Tarp teikiamųjų dažniausias dėstytojo metodas aukštojoje mokykloje yra paskaita (informacija teikiama žodžiu), praturtinta informacija raštu (skaidruolės) ar vaizdu (mokomieji filmai, kita demonstracinė medžiaga (pavyzdžiui, mokomieji filmai, reprodukcijos).

Kitas dėstytojo metodų skirstymo būdas yra organizaciniu požiūriu, todėl čia **parankiau naudoti studijų metodo** sąvoką, tuo būdu akcentuojant, kad ne dėstytojas, o studentas yra svarbiausias.

Šiuo atžvilgiu, galima išskirti makro ir mikro didaktines prielaidas. Tokiu atveju galime išskirti susitartas studijų programų vykdymo formas, pavyzdžiui, TUNING metodologijoje išskiriama: paskaitai, seminarai, tiriamieji seminarai, praktiniai užsiėmimai,

laboratoriniai užsiėmimai, parodomieji užsiėmimai, stažuotės, darbinė praktika, darbinė praktika, duomenų rinkimas vietoje, nuotolinis mokymas(is)¹¹. Kaip matome, šios didaktinės prielaidos yra makro lygmens, tai yra, susijusios su kiekvienos aukštosios mokyklos ar net atskiros šalies aukštųjų mokyklų tradicijomis, taip pat, pasaulinėmis tendencijomis. Mikro lygmenyje veikiančios didaktinės prielaidos, tai yra **studijų metodai**¹², kuriuos galima pasitelkti ir paskaitoms, ir seminarams, ir laboratoriniams darbams, ir net darbinėms praktikoms ar stažuotėms skirtu laiku.

Mikro didaktines prielaidas gali įgyvendinti dėstytojai, jei jie yra palaikomi organizacijos, pavyzdžiui, yra tinkama infrastruktūra, studijų organizavimo reglamentavimas, techninis palaikymas, pavydžiui nuotolinio mokymo klasės, vaizdo konferencijų patalpos. Studijų metodų pasirinkimas priklauso ir nuo studijų dalyko siekiamų rezultatų. Ne tik studijų metodų, bet ir studentų rezultatų vertinimo metodai yra neatsiejamai susiję su studijų programos kompetencijomis, studijų dalyko siekiamais rezultatais, kas ir daro studijų programą vientisą ir skaidrią, suprantamą tiek dėstytojui, tiek studentui. Sąsajoms išryškinti galėtų būti naudinga 2 lentelė.

2 lentelė. Studijų programos kompetencijų, studijų dalyko siekiamų rezultatų, studijų ir vertinimo metodų ryšys

Studijų programos kompetencijos	Siekiami studijų dalyko rezultatai	Dėstomas dalykas, kuriame įgyvendinami studijų dalyko rezultatai	Studijų metodai	Studento rezultatų vertinimo metodai

2.6. Kreditų suteikimas pagal siekiamus studijų rezultatus

Kreditai gali būti priskiriami dviem būdais¹³, priklausomai nuo to ar programa yra modulinė ar dalykinė. Studijų programos komitetas (ar programos rengimo grupė), sudaro visų siekiamų rezultatų struktūrą, sugrupuoja juos pagal studijų modulius (ar dalykus), įvertina vidutinį darbo krūvį, reikalingą jiems pasiekti. Remdamiesi savo patirtimi, priskiria

¹¹ TUNING, Europos švietimo struktūrų suderinimas. Universitetų indėlis į Bolonijos procesą (2009). TUNING projektas, Vilniaus universitetas; 79.

¹² 3 priede trumpai pristatomos *Įvairių studijų metodų charakteristikos*

¹³ ECTS naudotojo vadovas: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/ects/guide_lt.pdf

kreditų skaičių atskiriems studijų dalykams. Bendrai sutariama dėl studijų dalykų išdėstymo studijų procese, per semestrą neviršijant 30 ECTS kreditų. Dėstytojui paliekama maksimali laisvė veikti dalyko viduje.

Modulinės programos atveju, esant standartiniam ir kartotiniam kreditų skaičiui, iš anksto numatytas studento krūvis turi jį atitikti (pavyzdžiui, 10 ECTS kreditų atitinka 260 - 300 studento akademinį darbo valandų). Dėstytojai, įgyvendinantys tą patį modulį, turi susitarti, suderinti planuojamas studijų veiklas, kad jų visuma ir darbo laikas, reikalingas joms atlikti, atitiktų moduliui priskirtą kreditų skaičių.

2.7. Studento darbo krūvis ir jo skaičiavimas

Studentų darbo krūvio skaičiavimas - tai kolegiali (studijų programos komiteto ir programoje dirbančių dėstytojų) veikla, nuo kurios priklauso sėkmingas studijų programos įgyvendinimas. Krūvio skaičiavimas sudaro prielaidas studijų programos kritinei peržvalgai, jos įgyvendinamumo ir gyvybingumo įvertinimui.

Studentų darbo krūvio planavimas. Studentų darbo krūvio skaičiavimui mes naudojame naujuosius nacionalinius, tai yra ECTS kreditus, kurie yra studijų programos (ir jos dalių) apimties matavimo vienetas, todėl jie naudojami ir kaip planavimo, ir kaip priežiūros, ir kaip darbo krūvio apskaitos instrumentas.

Rekomenduojami šie trys žingsniai, kurie padėtų suplanuoti studentų mokymosi krūvį:

I. Numatyti studentų darbo krūvį (dėstytojo planas)

Studijų dalyko ar modulio vidutinis studentų mokymosi krūvis priklauso nuo bendro užduočių, kurias studentas turi atlikti, kiekio, kad pasiektų suplanuotus studijų rezultatus. Jis matuojamas darbo valandomis. Pavyzdžiui, naujųjų nacionalinių/5 ECTS kreditų apimties studijų dalykui reikia maždaug 130- 150 studento darbo valandų.

Mokymosi krūvis gali būti apibrėžiamas orientuojantis į šias **studijų veiklas**:

- *Kontaktinės studijos.* Tai darbas kartu su dėstytoju arba jam vadovaujant: paskaita, seminaras, laboratorinis darbas, konsultacija, pratybos, praktinis užsiėmimas, stažuotė, praktika.
- *Savarankiškos studijos:* užduočių atlikimas, darbų rašymas, knygų ir straipsnių skaitymas, projektinis darbas, techninių ar laboratorinių įgūdžių lavinimas. Šią dalį apskaičiuoti yra sunkiausia.
- *Vertinimas:* egzaminas žodžiu ar raštu, esė, testas, darbų pavyzdžiai, ataskaita, baigiamasis darbas, pristatymas.

Darbo valandomis išreikštas mokymosi krūvis turi atitikti studijų dalykui arba moduliui numatytą kreditų skaičių. Tokiam studijų laiko paskaičiavimui galima pasinaudoti 3 lentele.

3 lentelė. Studentų darbo krūvio planavimas

Studijų programa			
Studijų dalyko/modulio pavadinimas, kreditų skaičius			
Studijų pakopa (profesijos bakalauras, bakalauras, magistrantūra, doktorantūra)			
Plėtojamos studijų programos kompetencijos:			
1.			
2.			
3.			
Siekiami studijų rezultatai	Studijų veikla	Numatytas studentų darbo krūvis, val.	Įvertinimas (pastabos)
1.			
2.			
3.			

II. Patikrinti (patikslinti) numatytą darbo krūvį remiantis studentų vertinimais

Galimi įvairūs būdai patikrinti, ar numatytas studentų mokymosi krūvis yra tinkamas. Pirmą, semestro pabaigoje gali būti naudojami įvairūs klausimynai. Antra, aiškinantis, ar teisingai suskaičiuotas studentų darbo laikas, galima pasinaudoti ta pačia studentų darbo krūvio planavimo lentele, prašant pačius studentus ją užpildyti ir trečia, nurodyti laiką, realiai skirtą studijų rezultatams pasiekti, pasinaudojus 4 lentele.

4 lentelė. Studentų darbo krūvis

Studijų programa			
Studijų dalyko/modulio pavadinimas, kreditų skaičius			
Studijų pakopa (profesijos bakalauras, bakalauras, magistrantūra, doktorantūra)			
Plėtojamos studijų programos kompetencijos:			
1.			
2.			
3.			
Siekiami studijų rezultatai	Studijų veikla	Studentų darbo krūvis, val.	Įvertinimas (pastabos)
1.			
2.			
3.			

Dėstytojai ir studentai, naudodamiesi užpildytomis lentelėmis, gali susipažinti su siekiamais studijų rezultatais, matyti jų ryšius su studijų programos kompetencijomis ir laiku, kurį reikėtų skirti kiekvienai užduočiai atlikti.

III. Planuoto darbo krūvio koregavimas, remiantis studentų vertinimais

Jeigu dėstytojo ir studentų darbo krūvio įvertinimai ženkliai nesutampa, gali tekti koreguoti studijų veiklą ir numatytą studento darbo krūvį. Jei dėstytojo ir studentų įvertis darbo laiko imlumui skiriasi 10 - 20 proc., įverčio skaičiavimas laikytinas priimtiniu, jei įverčio dydis skiriasi daugiau negu 25 - 30 proc., rekomenduotina dėstytojui tartis su kolegomis, keičiant

darbo krūvio skaičiavimą. Tik ilgalaikė (ne vieno semestro) įgyvendinamos studijų programos stebėseną leidžia pamatyti šį neatitikimą, išvadų daryti ir perskaičiuoti krūvį po vieno semestro nerekomenduotina. Tikslinant darbo krūvį galima keisti modulio (ar dalyko) apimtį, išreikštą kreditais. Tai gali turėti įtakos visai studijų programai, reikalauti esminės visos studijų programos peržiūros, jos struktūrinių komponentų (modulių/dalykų) pertvarkos ir geresnio subalansavimo.

3. Bendrųjų kompetencijų ugdymas

Bendrosios kompetencijos yra reikšmingos siekiant visų keturių Europos Sąjungos aukštosioms mokykloms keliamų pagrindinių uždavinių:

1. padėti besimokančiajam tapti nuolat tobulėjančiu profesionalu;
2. sustiprinti besimokančiojo įsidarbinimo ir išlikimo darbo rinkoje galimybes;
3. padėti besimokančiajam tapti sąmoningu ir aktyviu visuomenės nariu;
4. skatinti asmeninį tobulėjimą ir prasmingą veiklą, skatinti besimokančiojo asmeninį tobulėjimą ir prasmingumo siekį veikloje.

Bendrosios kompetencijos dar vadinamos *perkeliamosios kompetencijos* yra reikšmingos siekiant visų keturių pagrindinių uždavinių.

Bendrųjų kompetencijų operacionalizavimas. Planuojant studijas aukštojoje mokykloje aukščiau įvardinti tarptautinio ir nacionalinio lygmens siekiai turi būti toliau detalizuojami ir operacionalizuojami atsižvelgiant į studijų kryptių, studijų pakopų¹⁴ ir studijų programų specifiką. Bendrųjų kompetencijų konkretinimas ypač svarbus studijų programose. Įvardintos bendrosios kompetencijos turi derėti su ugdymomis specialiosiomis/dalykinėmis kompetencijomis.

Kuo vadovautis sudarant bendrųjų kompetencijų sąrašą konkrečiai studijų programai?

Egzistuoja įvairūs rekomendaciniai bendrųjų kompetencijų sąrašai, dar įvairesni yra atskirų bendrųjų kompetencijų apibūdinimai. Ugdytinų kompetencijų sąrašus galima rasti įvairiuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose švietimo procesus, - pavyzdžiui, studijų kryptių aprašuose, kvalifikacijų sąrangos dokumentuose. Svarbiausių tam tikrų sričių bendrųjų kompetencijų sąrašus teikia įvairios profesinės asocijuotos struktūros, įmonių konsorciumai ir pan. Studijų programų rengėjams visi šie sąrašai, taip pat ir konsultacijos su įvairiomis interesų grupėmis gali būti vertingos ir padėti konkrečiai studijų programai suformuluoti ugdomas/plėtojamas bendrąsias kompetencijas.

¹⁴ Čia gali praversti „Dublino aprašai“. Jus galima rasti šios metodikos 1a ir 1b prieduose.

Vieną universalių bendrųjų kompetencijų sąrašą pateikė Europos *Aukštojo mokslo struktūrų suderinimo* projekto komanda. Atlikto empirinio tyrimo pagrindu, buvo suformuluotos bendrosios kompetencijos (generic competences), būtinos įgyti kiekvienam aukštąjį išsilavinimą įgijusiam specialistui. Bendro susitarimo pagrindu suformuluotų 30 bendrųjų kompetencijų (generic competences), į kurias, kaip siekiamus pirmos studijų pakopos (bakalauro) aukštojoje mokykloje rezultatus (learning outcomes), turi orientotis visos aukštosios mokyklos, reformuojančios studijas¹⁵. Jos buvo suklasifikuotos į tokias grupes:

- **Instrumentinės kompetencijos** (instrumental competences) – tai kognityviniai, metodologiniai, technologiniai ir lingvistiniai gebėjimai;
- **Interpersonalinės kompetencijos** (interpersonal competences) – tai individualūs gebėjimai arba socialiniai (interakcijos ir bendradarbiavimo) įgūdžiai;
- **Sisteminės kompetencijos** (systemic competences): visuminiai gebėjimai ir įgūdžiai pažinti visą sistemą (derinant supratimą, jautrumą/jausmingumą (sensitivity) ir žinojimą). Šios kompetencijos formuojasi anksčiau įgytų instrumentinių ir interpersonalinių kompetencijų pagrindu.

5 lentelė. Instrumentinės kompetencijos

- *Gebėjimas atlikti analizę ir sintezę*
- *Gebėjimas organizuoti ir planuoti*
- *Bazinių bendrųjų žinių įgijimas*
- *Profesijos pagrindą sudarančių bazinių žinių įgijimas*
- *Bendravimas (žodžiu ir raštu) gimtąja kalba*
- *Antrosios kalbos žinojimas*
- *Elementarūs skaičiavimo gebėjimai*
- *Informacijos valdymo gebėjimai (gebėjimas išsitraukti informaciją iš įvairių šaltinių ir ją analizuoti)*
- *Problemų sprendimas*
- *Sprendimų priėmimas*

6 lentelė. Interpersonalinės kompetencijos

- *Kritikos ir savikritikos gebėjimai*
- *Gebėjimas dirbti komandoje*
- *Interpersonaliniai (sąveikos) įgūdžiai*
- *Gebėjimas dirbti tarpdalykinėje komandoje*
- *Gebėjimas komunikuoti su kitų sričių ekspertais*
- *Kultūrinės įvairovės ir multikultūriškumo supratimas ir pripažinimas*
- *Gebėjimas dirbti tarptautiniame kontekste*
- *Etinis įsipareigojimas (ethical commitment)*

7 lentelė. Sisteminės kompetencijos

- *Gebėjimas taikyti žinias praktikoje*
- *Tyrimo įgūdžiai*
- *Gebėjimas mokytis*

¹⁵ Europos švietimo struktūrų suderinimas. Universitetų indėlis į Bolonijos procesą. Įvadas. Švietimo mainų paramos fondas.

- *Gebėjimas adaptuotis naujose situacijose*
- *Gebėjimas generuoti naujas idėjas (kūrybingumas)*
- *Gebėjimas vadovauti (leadership)*
- *Kitų šalių kultūrų ir papročių supratimas*
- *Gebėjimas autonomiškai dirbti*
- *Projektų kūrimas ir valdymas (project design and management)*
- *Iniciatyvumas ir verslininkiškumo dvasia (Initiative and entrepreneur spirit)*
- *Rūpinimasis kokybe (concern for quality)*

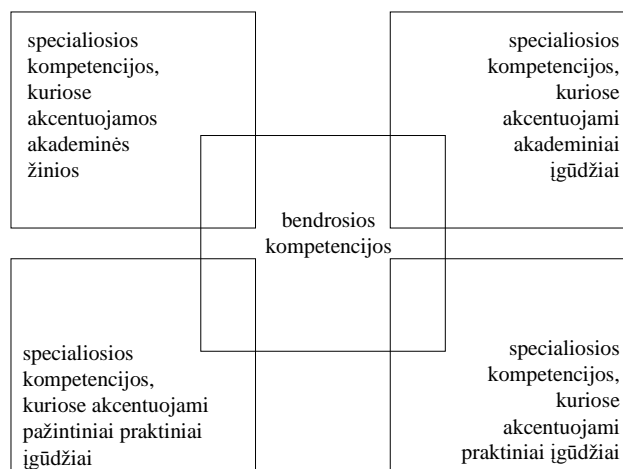
Suformulavus bendrąsias kompetencijas Tuningo projekto dalyviai ėmėsi atskirų dalykų *specifinių kompetencijų (subject-specific competences)* analizės. Apibūdinant dalykines kompetencijas buvo siekiama apibrėžti konkrečios studijų programos (pvz., istorijos) žinojimo, supratimo ir gebėjimų sritis.

.4. Bendrųjų kompetencijų integravimo į studijų procesą modeliai

studijų programas dažnam dėstytojui kyla klausimas: kaip integruoti bendrųjų kompetencijų ugdymą į bendrą studijų procesą?. Remiantis Bennett, Dune ir Carre (1999)¹⁶ pateikiame keletą bendrųjų kompetencijų inkorporavimo į studijų programą modelių. Jie modifikuoti ir išplėsti atkreipiant dėmesį į skirtingą specialiųjų ir bendrųjų kompetencijų santykį, refleksijos ir (įsi)vertinimo vaidmenį, taip pat aptariami šiems modeliams tinkami studijų, grupinio darbo metodai, mokymosi aplinka ir dėstytojo-studento santykiai.

Modeliuose išskiriami 5 skirtingi ugdymo objektai:

1. specialiosios kompetencijos, kuriose akcentuojamos akademinės žinios,
2. specialiosios kompetencijos, kuriose akcentuojami akademiniai gebėjimai,
3. specialiosios kompetencijos kuriose akcentuojami pažintiniai praktiniai gebėjimai,
4. specialiosios kompetencijos kuriose akcentuojami praktiniai gebėjimai,
5. bendrosios kompetencijos.

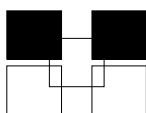

¹⁶ Bennett, Dune ir Carre (1999). Patterns of core and generic skill provision in higher education. *Higher Education* 37, p. 71-93.

9 pav. Pagrindiniai integracinių modelių komponentai

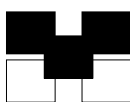
Schemos keturi išoriniai elementai (išskyrus esantį centre) iš dalies atitinka Lietuvos aukštosiose mokyklose dažniausiai ugdomus kompetencijų komponentus ir taikomus mokymo metodus ir studijų formas (paskaita, seminaras, pratybos, pažintinė praktika ir darbinė praktika).

I modelis

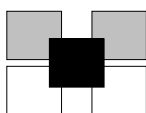
Šis modelis koncentruojasi į akademinį dalyko turinį. Bendrosios kompetencijos yra įtraukiamos į ugdymo procesą tik epizodiškai pasitelkiant jas specialiųjų žinių įsisavinimo proceso intensyvinimui. Bendrųjų kompetencijų ugdymo atžvilgiu šis modelis nėra efektyvus, tačiau dėstytojas, kaip mokymo proceso organizatorius, gali jį padaryti efektyvesniu pasitelkdamas metodus, aktyvinančius bendrųjų kompetencijų ugdymą, skatinti besimokančius kelti problemas.

II modelis

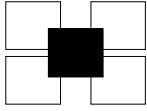
Šiame modelyje specialiosioms ir bendrosioms kompetencijoms suteikiama vienoda svarba. Mokymo procese bendrosios kompetencijos tampa svarbiu specialiųjų kompetencijų ugdymo katalizatoriumi. Dėstytojo ir studento bendradarbiavimo kultūra – svarbus veiksnys besimokančiojo vertybinėms tarpasmeninių kompetencijų nuostatomis formuotis. Taikant įvairius studijų metodus labai svarbu reflektuoti patį ugdymo/si procesą, nes, būtent analizuojant jį, vyksta bendrųjų kompetencijų tobulinimas, grįžtamąjį ryšį teikia ne tik dėstytojas, bet ir besimokančios grupės nariai, todėl svarbu formuoti tinkamą refleksijos ir grįžtamojo ryšio teikimo grupėje kultūrą.

III modelis

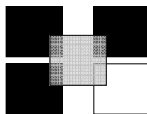
Šiame modelyje pagrindinis dėmesys yra skiriamas kertinių, būsimai profesijai svarbių, bendrųjų kompetencijų ugdymui. Specialiosios kompetencijos - tai tik bendrųjų kompetencijų ugdymo kontekstas. Diskutuojama, ar šios kompetencijos išlieka bendrosiomis, ar tampa specialiosiomis tam tikros studijų programoje, nors ir yra bendrųjų kompetencijų kilmės.

IV modelis

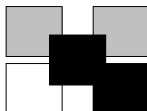
Tai integruotų studijų programos modelis, skirtas išskirtinai bendrųjų kompetencijų ugdymui. Tokių studijų metu bendrųjų kompetencijų ugdymas gali būti tik epizodiškai susietas su programoje ugdomomis specialiosiomis kompetencijomis, tačiau šių sąsajų gali ir visiškai nebūti. Dėmesys taip pat skiriamas mokymuisi reflektuoti bendrųjų kompetencijų ugdymosi procesus, - grįžtamojo ryšio kultūros grupėje, ugdymosi proceso fiksavimo ir savirefleksijos metodų įvaldymui (mokymosi dienoraščiui, neverbalinių ženklų pažinimui ir pan.).

V modelis

Modelyje pagrindinis mokymo/ugdymo tikslas – pažinti darbo vietose vykstančius procesus. Modelis dažniausiai naudojamas pažintinių praktikų metu, pasitelkiant imitacinius veiklos procesų modelius ar vizitus į įmones ir organizacijas. Nors dėmesys koncentruojamas į sisteminių dalykinių kompetencijų ugdymą, paraleliai ugdomos susijusios bendrosios kompetencijos – problemų sprendimo įgūdžiai, gebėjimas planuoti ir organizuoti, socialiniai gebėjimai ir pan. Kiek plačiai ir giliai bus reflektuojamos ir (įsi)vertinamos bendrosios kompetencijos pažintinės praktikos metu, priklauso nuo dėstytojo, praktikos tutoriaus ir besimokančiojo pasirinktų mokymosi strategijų, tačiau dėmesį į jas kreipti būtina siekiant efektyvesnio pasirengimo darbinei praktikai.

VI modelis

Šis modelis gali būti taikomas profesinės praktikos metu, kada besimokantieji mokosi kaip aukštojoje mokykloje įgytas dalykines žinias ir įgūdžius pritaikyti praktikoje, ir tuo pačiu ugdytis bendruosius gebėjimus. Besimokantysis bendrųjų gebėjimų ugdymosi klausimus gali aptarti su akademiniais tutoriais ir praktikos vadovu. Į praktikų ataskaitas svarbu įtraukti bendrųjų kompetencijų įsivertinimo ir vertinimo klausimus.

Dėstytojo ir studento vaidmuo ugdant/į bendrąsias kompetencijas. Modeliuojant didaktinę bendrųjų kompetencijų ugdymo sistemą svarbu suvokti koks yra dėstytojų ir studentų – pagrindinių studijų proceso dalyvių vaidmuo. Dėstytojas, kaip mokymo proceso organizatorius, parengia bendrųjų kompetencijų ugdymo metodiką, išryškina bendrųjų ir specialiųjų kompetencijų sąsajas studijų procese, sugalvoja užduotis, padedančias jas ugdytis, atlieka įgytų kompetencijų vertimą studijų proceso metu bei apibendrinant studijų rezultatus, konsultuoja studentus mokymosi strategijų pasirinkimo klausimais.

Studentų vaidmuo taip pat labai svarbus, ypač studentų grupės vaidmuo. Studijų metu studentas turi išsiugdyti *asmenines* (instrumentines ir sisteminės), ir *tarpasmenines* bendrąsias kompetencijas. Pastarųjų ugdymasis (pvz., gebėjimas dirbti komandoje) gali vykti tik tarpasmeninės sąveikos būdu, t. y. grupėje. Darbas grupėje padeda mokytis bendrauti, kritiškai reflektuoti savo ir grupės dalyvių ugdymosi procesą, sąmoningai dalyvauti bendrųjų kompetencijų ugdymesi. Studentų vaidmuo didėja, nes pertvarkomas pagal „Tuningo“ metodiką studijų procesas – tai į studijuojančius orientuotas procesas. Tai reiškia, kad keičiasi studijų programų didaktiniai akcentai. Dėmesio centre yra ne dėstytojų veikla, o studentų mokymasis, jam skiriamas pagrindinis dėmesys.

4. Kompetencijų ir siekiamų studijų rezultatų vertinimas

4.1. Vertinimo tipai ir modeliai

Šiame skyriuje supažindinama su vertinimo tipais ir modeliais, kurie gali būti taikomi atliekant vertinimą. Aptariami dalyko vertinimo sistemos kūrimo žingsniai, kompetencijų, ugdomų skirtingose ugdymo pakopose, vertinamo specifika. Atliekant vertinimą reikia gauti informaciją, parodančią kiek efektyvi buvo bendra dėstytojų ir studentų veikla, koku laipsniu ji padėjo įgyvendinti ir pasiekti numatomus studijų rezultatus, padėjo įgyti konkrečiam specialistui reikalingas kompetencijas. Šiai informacijai gauti gali būti taikomi įvairūs vertinimo metodai. Dėmesys skiriamas bendrųjų kompetencijų vertinimo aptarimui.

Vertinimo sistema – tai studentų studijų (mokymo ir mokymosi) rezultatų išreiškimo ir įforminimo tvarkos organizavimas. Ji turi būti suprantama ir vertintojams, ir vertinamiesiems. Skirtinguose šalyse yra taikomos skirtingos vertinimo sistemos, vertinimo rezultatai, išreikškiami *pažymiais*, gali turėti įvairių raišką: raidinę (pažymiai- tai raidės A, B, C, D, E), skaitmeninę (pažymiai - tai skaičiai, balai) ir žodinę (*įskaityta/neįskaityta, puikiai, labai gerai, gerai, vidutiniškai, patenkinamai, silpnai*). Lietuvos aukštosiose mokyklose nuo 1993 m. pradėta taikyti dešimtbalė vertinimo skalė. Tačiau kompetencijoms vertinti naudojami vertinimo tipai, modeliai, metodai ir priemonės yra skirtingi.

Vertinimo tipai. Pagal vertinimo tikslus skiriami šie pagrindiniai vertinimo tipai:

Diagnostinis vertinimas. Diagnostikos sąvoką dažniausiai vartojame kalbėdami apie sudėtingų reiškinių, procesų, būsenų funkcionavimo sutrikimų analizę. Diagnozė kaip diagnostikos rezultatas paprastai remiasi mokslinio (teorinio ir empirinio) tyrimo rezultatais, yra nustatoma, remiantis tikslia informacija apie vertinamąjį objektą. Diagnostiniu vertinimu siekiama nustatyti besimokančiojo pasiekimų lygmenį, turimas žinias ir įgūdžius *prieš*

mokymosi pradžią. Šio vertinimo rezultate gauta vertinimo informacija leidžia tiksliau suplanuoti individo mokymąsi (pvz., diagnostinis vertinimas leidžia nustatyti užsienio kalbos mokėjimo lygį, kuris skirtingų studentų, įstojušių į aukštąjį mokyklą, gali labai skirtis). Diagnostinis vertinimas taip pat yra atliekamas *studijų proceso metu* norint išsiaiškinti studento pasiekimus ir padarytą pažangą baigus temą ar kurso dalį.

Formuojamasis vertinimas. Tai nuolatinis vertinimas, atliekamas studijų proceso metu. Jis padeda numatyti mokymosi perspektyvą, pastiprinti daromą pažangą, skatina studijuojančius mokyti vertinimo: suprasti vertinimo kriterijus, analizuoti savo daromą pažangą, pasiekimus, mokymosi sunkumus, bendradarbiauti su dėstytojais, dalyvauti priimant vertinamuosius sprendimus. Formuojamasis vertinimas dažnai yra *neformalus vertinimas*. Šis vertinimas, kaip ir diagnostinis vertinimas padeda planuoti, keisti, koreguoti studijų procesą.

Apibendrinamasis vertinimas. Tai vertinimas, kuris yra atliekamas pabaigus studijų dalyką, modulį, studijų programą. Apibendrinamojo vertinimo rezultatai formaliai patvirtina studento pasiekimus ugdymo programos pabaigoje. Apibendrinamasis vertinimas parodo studijų programos veiksmingumą ir matuoja studentų pasiekimus: įgytas žinias, gebėjimus, nuostatas. Labiausiai paplitusi apibendrinamojo vertinimo forma aukštojoje mokykloje - *egzaminas*.

Kaupiamasis vertinimas. Pastaruoju metu aukštosiose mokyklose naudojamas kaupiamasis vertinimas. Tai apibendrinamojo vertinimo variantas. Kaupiamasis vertinimas leidžia dėstytojui ugdymo proceso metu surinkti daugiau informacijos apie studentų padarytą pažangą, ją matuoti pasitelkus įvairius vertinimo metodus. Paprastai egzaminas sudaro tik vieną kaupiamąjį vertinimo dalį. Kiti, parenkami dėstytojo nuožiūra, – tai vertinimai už įvairius rašto (pvz., referatą, kursinį darbą, koliokviumą, esė tipo darbą) ir kitus praktinius darbus, demonstruojančius studentų įgytas mokymosi metu akademinės žinias, praktinius ar profesinius įgūdžius.

Aukštosiose mokyklose dažniausiai taikomi normomis, standartais ar kriterijais grįsti vertinimo modeliai¹⁷.

Norminis arba normomis grįstas vertinimas – tai vertinimas, kurio metu vertinamasis, jo vertinimo rezultatai yra lyginami su kitų tos pačios grupės studentų rezultatais. Šis vertinimas lyginant studentų vertinimo rezultatus leidžia studentus sustatyti į vieną eilę, suskirstyti pagal pasiekimų lygį, nustatyti ar jų pasiekimai atitinka nustatytas normas. Šis vertinimas dažniausiai atliekamas pasitelkus testavimo metodą.

¹⁷ Plačiau apie vertinimą žr. T. Bulajeva (2007). Žinių ir kompetencijų vertinimas: kaip susikurti studentų pasiekimų vertinimo metodiką.

Kadangi normomis grįstas vertinimas neteikia konkrečios informacijos apie studentų pasiekimus ir padarytą pažangą, sparčiai populiarėja **kriterijais grįstas vertinimo modelis**. Kriterijais grįsto vertinimo esmė yra ta, kad dar prieš vertinimo pradžią vertintojas formuluoja vertinimo kriterijus. Vėliau, kada yra atliekamas vertinimas, vertinamojo asmens studijų rezultatai yra lyginami su iš anksto apibrėžtais kriterijais. Šio vertinimo modelio taikymas reikalauja iš tą pačią studijų programą įgyvendinančių dėstytojų, tą patį dalyką dėstančių ir vertinimo procese dalyvaujančių asmenų išankstinio susitarimo dėl studentų pasiekimų ir studijų kokybės vertinimo kriterijų. Taikant kriterijais grįstą vertinimo modelį visi ugdytiniai turi galimybę gauti gerą įvertinimą, jei jų pasiekimai atitinka visus vertinamus kokybės kriterijus.

Kriterijais grįstame vertinimo modelyje svarbiausias vaidmuo tenka kokybės kriterijų apibrėžimui, kriterijų, kurie leistų nustatyti organizuojamų studijų, dėstytojų ir studentų veiklos kokybę.

Bolonijos proceso įgyvendinimo darbai, Tuning (Tuning Educational Structures in Europe, 2004) projekto metu atlikti tarpuniversitetiniai tyrimai padėjo išryškinti aukštojo mokslo kokybės kriterijus, kurie buvo suformuluoti bendrųjų kompetencijų pavidalu.

Šiuolaikiniu požiūriu tinkamiausiu aukštajai mokyklai vertinimo modeliu laikomas standartais ar kriterijais grįstas modelis, kuris remiasi kokybine, visumine, kriterijais grįsta mokymo-studijų-vertinimo sistema. Šis modelis reikalauja daugiau dėstytojo pastangų, nes atliekant vertinimą reikia gauti informaciją, parodančią kiek efektyvi buvo bendra dėstytojų ir studentų veikla, koku laipsniu ji padėjo įgyvendinti ir pasiekti siekiamais studijų rezultatus, padėjo įgyti konkrečiam specialistui reikalingas kompetencijas. Konstruojami vertinimo instrumentai turi būti daugiamačiai, t.y. jie turi padėti nustatyti visų matuojamų parametru (siekiamų mokymosi rezultatų) atitikimą standartuose nurodytiems kokybės kriterijams arba tiems kokybės kriterijams, kurie yra nustatomi bendru susitarimu. Parenkamos vertinimo užduotys turi būti autentiškos, t.y. parodyti, ką realiai studentai išmoko, kokias žinias įgijo, kokius gebėjimus, vertybines nuostatas išsiugdė. Išsami vertinimo informacija – tai dėstytojo ir studento tobulėjimo pagrindas. Vertinimo informacijos išsamumas priklauso ir nuo vertinimo metodų pasirinkimo, ir nuo gebėjimo juos derinti kuriant dėstomo dalyko vertinimo sistemą.

4.2. Ar studentai ir dėstytojai vertinimą supranta vienodai?

Siekiami studijų rezultatai apsprendžia visą studijų procesą ir yra svarbus studijų kokybės vertinimo komponentas. Kitaip tariant siekiami studijų rezultatai persmelkia visus

ugdymo proceso etapus: studijų planavimą, studijų turinio parinkimą, dėstyją, studijų metodus ir vertinimą, kurie dažnai dėstytojų ir studentų suprantami skirtingai.

Iš studentų perspektyvos studijos universitete dažnai atrodo kaip dėstytojo teikiamas dalyko turinys ir rekomenduojamos literatūros studijos yra grindžiamos tam tikrais vertinimo reikalavimais. Vertinimo reikalavimais remiantis studentas planuoja ir organizuoja mokymosi procesą, kurio metu stengiasi išmokti studijuojamų dalykų turinį tam, kad egzaminų ar kitų atsiskaitymų metu būtų galima pademonstruoti savo studijų rezultatus.

Žiūrint iš dėstytojo perspektyvos, studijų kokybės užtikrinimui svarbu aiškiai suformuluoti siekiamus studijų rezultatus ir jais remiantis profesionaliai suplanuotų studijų turinį. Siekiamų studijų rezultatų įgyvendinimui taip pat svarbu tinkamai organizuoti studijų procesą, t.y. parinkti tinkamiausius studijų metodus, ir proceso įgyvendinimo metu bei procesui pasibaigus atlikti vertinimą – nustatyti, ar siekiami studijų rezultatai yra pasiekti. Tokiu būdu, siekiamų studijų rezultatų ir studentų mokymosi rezultatų sutapimo laipsnis apibūdina studijų kokybę. Jai pamatuoti dėstytojui reikia tiesiog pasirinkti tokius vertinimo metodus, kurie geriausiai parodytų dalyką ar visą studijų programą išklaususio studentų pasiekimus: įgytas studijų metu žinias, akademinis ir praktinius gebėjimus.

Vertinimo metodai ir jų pasirinkimas. Vertinimo metodo pasirinkimas priklauso nuo daugybės veiksnių, į kuriuos kuriantis savo vertinimo sistemą dėstytojas turėtų atsižvelgti:

- Studentų grupės dydis
- Vertinimo tikslus. Ar tai formuojamasis ar apibendrinamasis vertinimas?
- Dėstomo dalyko siekiamus studijų rezultatus.
- Vertinimo objektą, t.y. siekiamą studijų rezultatą. Ką norime vertinti: žinias (deklaratyvias, procedūrinis ir t.t.), supratimą, kompetencijas (bendrąsias, specialiąsias)

Nuo šių veiksnių priklauso ir pasirenkamo vertinimo formatas, ir kokios veiklos tikimasi iš studentų pasiruošimo vertinimui metu.

Siekiant nuodugniai patikrinti visas išugdytas kompetencijas vienu vertinimo metodu (pvz., tik žodinės apklausos būdu ar tik raštu) neįmanoma. Būtina pasitelkti daugiau ir įvairesnių vertinimo metodų¹⁸, leidžiančių patikrinti visų besimokančiųjų išmokimo lygį ir jo atitikimą siekiamiems studijų rezultatams apibrėžtiems studijų programoje, modulyje ar atskirame studijų dalyke.

4.4. Kompetencijų, ugdomų skirtingose studijų pakopose, vertinimo specifika

Kuriant dalyko vertinimo sistemą, kaip rodo šioje metodikoje pateikta schema (žr. 5 pav., psl. 29), būtina atminti, kad tos pačios kompetencijos gali būti ugdomos skirtingų

¹⁸ Žr. 6. priedą. Vertinimo metodai.

pakopų studijų programose, t.y. profesinio bakalauro, bakalauro ir magistro laipsnio programose. Todėl dalykinių ir bendrųjų kompetencijų vertinimas suponuoja skirtingą vertinimo sistemą, kurios reikalavimai turi padėti įvertinti kompetencijos lygio atitikimą įgyjamo laipsnio reikalavimams.

Tačiau prieš tai programos rengėjai turi atsižvelgti į laipsnio (pakopos) aprašą, kurio lygį atskleidžia 5 pagrindiniai (slenkstiniai) elementai (Wagenaar, 2008)¹⁹:

1. Žinių ir supratimo lygis apibrėžtas gebėjimu pritaikyti žinias profesionaliu būdu;
2. Kompetencijų lygio išraiškos demonstravimas remiantis argumentais ir problemų sprendimo gebėjimu;
3. Gebėjimų lygis surinkti ir interpretuoti tinkamą informaciją siekiant pateikti tikslius sprendimus;
4. Gebėjimų lygis komunikuoti informaciją, idėjas, problemas ir sprendimus skirtingoms tikslinėms grupėms;
5. Gebėjimų ugdymo lygis savarankiškai tęsti mokymąsi profesiniame lauke ir visą gyvenimą.

Tai programos rengėjams iššaukia poreikį sukurti kiekvienos pakopos (laipsnio) kompetencijos aprašus, kurie išreiškiami kaip studijų siekinių sąrašas. Kiekviena bendroji ir dalykinė kompetencija tampa studijų programos aprašo dalimi, kai jos siekiamas lygis išreiškiamas konkrečiais siekiamais studijų rezultatais. Kompetencijos vertinimo aprašo metodinė matrica pateikta 9 lentelėje.

9 lentelė. Kompetencijos vertinimo aprašo metodinė matrica: studijų pakopos (laipsnio) apimtyje

Dalykinė ar bendroji kompetencija laipsnio (pakopos) apibrėžtyje		
Profesinio bakalauro studijų programoje (I pakopa)	Bakalauro studijų programoje (I pakopa)	Magistrantūros studijų programoje (II pakopa)
Dalykinės ar bendrosios kompetencijos aprašas (siekiniai) atsižvelgiant į 5 slenkstinius aspektus	Dalykinės ar bendrosios kompetencijos aprašas (siekiniai) atsižvelgiant į 5 slenkstinius aspektus	Dalykinės ar bendrosios kompetencijos aprašas (siekiniai) atsižvelgiant į 5 slenkstinius aspektus
Vertinimo kriterijai	Vertinimo kriterijai	Vertinimo kriterijai
Vertinimo šaltiniai (įrodymai)	Vertinimo šaltiniai (įrodymai)	Vertinimo šaltiniai (įrodymai)

Matrica atskleidžia, kad vertinimo kriterijai turi būti apibrėžiami studijų pakopos (laipsnio) kiekvienai kompetencijai siekiant įvertinti jos pasiektą lygį. Taigi, nepakanka teigti, kad kompetencija išugdyta ar neišugdyta, jos pasiekimą įvertinant konkrečiu balu, tačiau tokio

¹⁹ Wagenaar, R. (2008). Learning Outcomes a Fair Way to Measure Performance in Higher Education: the TUNING Approach. A selection of papers. OECD's Higher Education Management and Policy Journal

pobūdžio matricos gali padėti “nubraižyti” kompetencijų pasiekto lygio diagramas, kurios leistų apibendrinti vertinimą, ar pasiektas kompetencijos lygis tenkina siekiamo laipsnio lygį.

4.5. Bendrųjų kompetencijų vertinimas

Kadangi kompetencijų ugdymas gali remtis funkcinio, biheavioristiniu, konstruktyvistiniu požiūriais, tai atitinkamai kompetencijų vertinimo metodai ir kriterijai taip pat turi derėti su pasirinkta kompetencijų ugdymo metodologija. Galima daryti prielaidą, kad instrumentinių bendrųjų kompetencijų ugdymas ir atitinkamai vertinimas remsis funkcinio požiūriu. Todėl vertinimo metodai ir kriterijai bus konstruojami siekiant įvertinti studento funkcinis-instrumentinius gebėjimus. Šios logikos laikomasi ir konstruojant tarpasmeninių ir sisteminių kompetencijų grupių vertinimą. Tokios matricos fragmentas pateiktas 10 lentelėje.

Taip pat konkrečiai turi būti aprašyta vertinimo skalė ir kiekvieno balo reikšmė pasiektos kompetencijos lygio požiūriu.

10 lentelė. Instrumentinių (funkcinių) gebėjimų grupės vertinimo matricos fragmentas

Programoje ugdoma instrumentinė kompetencija	Studijų dalyke kontekstualizuota instrumentinė kompetencija	Vertinimo metodas	Vertinimo kriterijai	Gebėjimo vertinimo šaltinis /įrodymai
..				
...				

Bendrųjų ir dalykinių kompetencijų vertinimo procedūros požiūriu pateikta matricinė metodika gali būti iliustruojama remiantis Tuning pateikto pavyzdžio (Wagenaar, 2008) metodiniu apibendrinimu:

- 1 žingsnis: ugdomos kompetencijos apibrėžimas (įvardijimas);
- 2 žingsnis: kompetencijos lygio apibrėžimas (kurioje pakopoje ugdoma kompetencija);
- 3 žingsnis: kompetencijos lygio indikatorių apibrėžimas (remiantis pakopos apraše esančiais kritiniais aspektais);
- 4 žingsnis: kiekvieno indikatoriaus įvertinimo kelias (pažangos stebėseną).

Apibendrinant galima teigti, kad vertinimo efektyvumą gali lemti gerai parengta dalyko vertinimo sistema, tinkamai suplanuota tikrinimo ir vertinimo/matavimo veikla bei tinkamai parinktos užduotys. Jos turi būti parengtos taip, kad matuotų tai, ką norime matuoti, kad iš karto demonstruotų pasiektus studijų rezultatus, skatintų studentus ir dėstytojus tobulėti.